

A DUNA-TISZA KÖZÉNEK HONFOGLALÁS
ÉS KORA ÁRPÁD-KORI TEMETŐI, SÍR- ÉS KINCSLELETEI I.
A KALOCSAI SÁRKÖZ A 10–11. SZÁZADBAN

GALLINA ZSOLT
VARGA SÁNDOR

GALLINA ZSOLT – VARGA SÁNDOR

A DUNA-TISZA KÖZÉNEK HONFOGLALÁS
ÉS KORA ÁRPÁD-KORI TEMETŐI,
SÍR- ÉS KINCSLELETEI I.

A KALOCSAI SÁRKÖZ
A 10–11. SZÁZADBAN

SZEGED–BUDAPEST 2016

MAGYARORSZÁG HONFOGLALÁS KORI ÉS KORA ÁRPÁD-KORI SÍRLELETEI 10.

Sorozatszerkesztő:
Kovács László és Révész László

ISBN 978-963-9046-79-5 Ö
ISBN 978-963-306-495-5
ISSN 1219-7971

Szerkesztő:
FELFÖLDI SZABOLCS

Technikai szerkesztő:
BERTÓK KRISZTINA – TÓTH CSABA

Táblaszerkesztő:
OLGYAY JÁNOS – VARGA SÁNDOR

Lektorálta:
KOVÁCS LÁSZLÓ – RÉVÉSZ LÁSZLÓ

A rajzokat készítette:
BARTA GÁBOR, HARASZTI LÁSZLÓ, KERESZTES NOÉMI NINETTA, KONCZ MARGIT,
MÉSZÁROS SZILVIA, VAJDICS ISTVÁN

Temetőterképek:
PÁNYA ISTVÁN

Értelmezett temetőterképek:
ŐSI SÁNDOR

A rezümét fordította:
GYUCHA ATTILA

Borítóterv:
ABINÉRI GÁBOR

A borítón:
Homokmégy-Székes 210. sír
Homokmégy-Halom 7. sír
Kecel-Vádéi dűlő 1. sír

Tárgyfotók:
CSONKA EDIT, GULYÁS GYÖNGYI, VARGA SÁNDOR

GALLINA ZSOLT – VARGA SÁNDOR

**A DUNA–TISZA KÖZÉNEK HONFOGLALÁS ÉS
KORA ÁRPÁD-KORI TEMETŐI,
SÍR- ÉS KINCSLELETEI I.
A KALOCSAI SÁRKÖZ A 10–11. SZÁZADBAN**

MUNKATÁRSAK: BALÁZS JÁNOS, BARKÓCZY PÉTER,
BERECZKI ZSOLT, CSEH GABRIELLA, GULYÁS GYÖNGYI,
KOVÁCS ÁRPÁD, KÖLTŐ LÁSZLÓ, MARCSIK ANTÓNIA,
MOLNÁR ERIKA, PÁNYA ISTVÁN, ROMSICS IMRE, SIPOS ENIKŐ,
TÖRÖK BÉLA

Szeged–Budapest

2016

A kötet
a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszéke,
az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézete,
a Magyar Nemzeti Múzeum és a Viski Károly Múzeum, Kalocsa
közös kiadványa

Készült
az OTKA K 84159. sz. kutatási és az NKFIH PUB-K 117197. sz.
publikációs pályázatai anyagi segítségével

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

© Gallina Zsolt 2016
© Varga Sándor, 2016
© SZTE BTK Régészeti Tanszék, 2016
© MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézete, 2016
Igazgató: Benkő Elek
© Magyar Nemzeti Múzeum, 2016
© Viski Károly Múzeum, Kalocsa, 2016

Nyomás és kötészet:
Kódex Könyvgyártó Kft.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	9
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	11
I. A KALOCSAI SÁRKÖZ TERMÉSZETI ÉS TÖRTÉNETI FÖLDRAJZA – Gallina Zsolt	13
1. Bevezetés	13
2. A Duna-völgyének holocén kori változásai és a Kalocsai Sárköz felszínének mai képe	17
3. Talajok	21
4. A Kalocsai Sárköz vízrajza	21
5. Klimatikus változások és az éghajlat	32
6. Növényzet és állatvilág a Duna mentén	33
7. Népeség, társadalom és gazdálkodás a Kalocsai Sárközben. Sajátos életforma a Duna mentén	35
7.1 Adottságok és hasznosításuk	35
7.2 Gazdálkodás	36
II.A KALOCSAI SÁRKÖZ TERÜLETÉNEK 10–11. SZÁZADI TEMETŐI, SÍR- ÉS KINCSLELETEI	43
1. Baja – Varga Sándor	43
1.1. Leletkörülmények	43
1.2. Leletleírások	43
1.3. Értékelés	43
1.4. Gyűjteményi adatok	43
1.5. Irodalom	43
2. Baja-Pető, Raschenauer Jenő/Raschen Auer Jenő szőlője – Varga Sándor	44
2.1. Leletkörülmények	44
2.2. Leletleírás	45
2.3. Értékelés	45
2.4. Gyűjteményi adatok	45
2.5. Irodalom	45
3. Bajaszentistván – Varga Sándor	46
3.1. Leletkörülmények	46
3.2. Leletleírások	46
3.3. Értékelés	46
3.4. Gyűjteményi adatok	46
3.5. Irodalom	46
4. Dunapataj-Alsójárás, Csósz-domb (Dunapataj 22. lh.) – Gulyás Gyöngyi – Varga Sándor	48
4.1. Leletkörülmények	48
4.2. Sírléírások	49
4.3. Értékelés	49
4.4. Gyűjteményi adatok	49
4.5. Irodalom	49
5. Dunapataj-Várhegy – Varga Sándor	50
5.1. Leletkörülmények	50
5.2. Leletleírások	51
5.3. Értékelés	52
5.4. Gyűjteményi adatok	52
5.5. Irodalom	52
6. Hajós-Érsekhalm – Varga Sándor	53
6.1. Leletkörülmények	53
6.2. Leletleírás	53
6.3. Értékelés	54
6.4. Gyűjteményi adatok	54
6.5. Irodalom	54
7. Hajós-Háztáji földek – Varga Sándor	55
7.1. Leletkörülmények	55

TARTALOMJEGYZÉK

7.2. Leletleírás.....	55
7.3. Értékelés.....	55
7.4. Gyűjteményi adatok.....	55
7.5. Irodalom.....	55
8. Homokméggy-Halom – Varga Sándor.....	57
8.1. Leletkörülmények.....	57
8.2. Sírleírások.....	58
8.3. Értékelés.....	67
8.4. Gyűjteményi adatok.....	67
8.5. Irodalom.....	67
8.6. A homokméggy-halomi 3. sírból származó textilmaradványok vizsgálata – Sipos Enikő – Varga Sándor.....	77
9. Homokméggy-Hillye – Varga Sándor.....	79
9.1. Leletkörülmények.....	79
9.2. Leletleírások.....	80
9.3. Értékelés.....	80
9.4. Gyűjteményi adatok.....	80
9.5. Irodalom.....	80
10. Homokméggy-Székes – Gallina Zsolt – Varga Sándor.....	81
10.1. Leletkörülmények.....	81
10.2. Sírleírások.....	83
10.3. Értékelés.....	121
10.4. Gyűjteményi adatok.....	179
10.5. Irodalom.....	179
10.6. Homokméggy-Székes 10–11. századi temető csontvázanyagának vizsgálata – Marcsik Antónia – Bereczki Zsolt – Molnár Erika.....	179
10.7. Homokméggy-Székes 10–11. századi temetőjéből származó, jellemző fémleletek komplex műszeres archeometriai vizsgálata – Török Béla – Kovács Árpád – Barkóczy Péter.....	208
10.8. A homokméggy-székesi 10–11. századi temető színesfém-leletei összetétel-vizsgálatának ered- ményei, és az azokból levonható következtetések – Költő László.....	238
11. Kalocsa-Belvárosi iskola – Varga Sándor.....	265
11.1. Leletkörülmények.....	265
11.2. Sírleírások.....	265
11.3. Értékelés.....	269
11.4. Gyűjteményi adatok.....	272
11.5. Irodalom.....	272
11.6. Kalocsa-Belvárosi iskola humán csontvázanyagának vizsgálata – Balázs János.....	273
12. A Kalocsai Sárköz területéről ismert, pontosan nem azonosítható lelőhelyek – Varga Sándor.....	277
12.1. A Kalocsa és Kiskőrös közötti vasútvonal nyomvonala.....	277
12.2. Dunapataj-Böd.....	278
12.3. A Viski Károly Múzeum Régészeti Gyűjteményében őrzött 10–11. századi leletek (Kalocsa, Homokméggy, Kecel).....	281
13. Kecel-Lehoczky tanya – Varga Sándor.....	285
13.1. Leletkörülmények.....	285
13.2. Sírleírások.....	285
13.3. Értékelés.....	288
13.4. Gyűjteményi adatok.....	290
13.5. Irodalom.....	290
14. Kecel-Vádéi-dűlő – Varga Sándor.....	291
14.1. Leletkörülmények.....	291
14.2. Sírleírások.....	292
14.3. Értékelés.....	295
14.4. Gyűjteményi adatok.....	300

TARTALOMJEGYZÉK

14.5. Irodalom	300
15. Öregcsertő-Csornapuszta – Varga Sándor	301
15.1. Leletkörülmények	301
15.2. Sírleírások	303
15.3. Értékelés	303
15.4. Gyűjteményi adatok	304
15.5. Irodalom	304
16. Sükösd – Varga Sándor	305
16.1. Leletkörülmények	305
16.2. Leletleírások	305
16.3. Értékelés	305
16.4. Gyűjteményi adatok	305
16.5. Irodalom	305
III.A KALOCSAI-SÁRKÖZ TERÜLETÉRŐL SZÁRMAZÓ, TÉVESEN HONFOGLALÁS ÉS KORA ÁRPÁD-KORINAK MEGHATÁROZOTT SÍRLELETEK – Varga Sándor	307
1. Érsekcsanád-Dunai Hajóállomás	307
1.1. Leletkörülmények	307
1.2. Gyűjteményi adatok	307
1.3. Irodalom	307
2. Érsekcsanád	307
2.1. Leletkörülmények	307
2.2. Gyűjteményi adatok	308
2.3. Irodalom	308
IV.A KALOCSAI SÁRKÖZ NÉPESSÉGE A HONFOGLALÁST MEGELŐZŐEN – Cseh Gabriella – Gallina Zsolt – Gulyás Gyöngyi – Varga Sándor	309
1. Bevezetés	309
2. A terület közvetlenül az avar kor előtt	309
3. Avar kori temetők a Sárközből	309
4. Avar kori településtörténet	314
V. A KALOCSAI SÁRKÖZ 10–11. SZÁZADI TEMETŐINEK, SÍRLELETEINEK ÉRTÉKELÉSE, ELEMZÉSE – Varga Sándor	317
1. Az elemzés keretei	317
2. A temetkezési szokások elemei	319
2.1. A temetők térbeli helyzete, szerkezete	319
2.2. Temetőtípusok, a nemek aránya	321
2.3. Sírgödrök, sírba helyezés módja	321
2.4. Lovas, lószerszámós temetkezések	321
3. A sírok leletanyaga, kapcsolati rendszere	322
3.1. Fegyveres temetkezések, fegyverek	323
3.2. Lószerszámok	324
4. A temetők kronológiai vizsgálata	324
VI. A KALOCSAI SÁRKÖZ ÁRPÁD-KORI TELEPÜLÉSHÁLÓZATA ÉS VÁZLATOS TÖRTÉNETE A RÉGÉSZETI TOPOGRÁFIA ÉS AZ ÍROTT FORRÁSOK ALAPJÁN – Gallina Zsolt – Gulyás Gyöngyi	327
1. Bevezetés	327
2. A Kalocsai Sárköz népessége a 10–11. században	327
3. A Kalocsai Sárköz Árpád-kori településhálózata	331
4. Feltételezett földvárak, kis várak az Árpád-kori Kalocsai Sárközben	340
VII. TEMPLOMOS HELYEK, EGYHÁZ AZ ÁRPÁD-KORI KALOCSAI SÁRKÖZBEN – Gallina Zsolt – Gulyás Gyöngyi – Pánya István – Romsics Imre	341
1. A Kalocsai Érsekség	341
2. A székesegyház(ak)	343
3. Egyházi birtokok	346

TARTALOMJEGYZÉK

4. Templomos helyek, helynevek az írott források és térképek alapján.....	346
5. Templomok a régészeti források alapján	350
6. Kitekintés	354
VIII. A KALOCSAI SÁRKÖZ TELEPÜLÉSEI AZ ÁRPÁD-KORBAN – <i>Romsics Imre</i>	357
1. Bevezetés	357
2. Települések az írott források adatai alapján	358
3. Települések a földrajzi nevek etimológiája alapján	363
4. A Kalocsai Sárköz települései helyének meghatározása az írott források, a régészeti terepbejárások és a földrajzi nevek alapján	368
IX. KORSZAKOK SZERINTI LELŐHELYLISTA – <i>Gallina Zsolt – Gulyás Gyöngyi – Pánya István</i> ...	379
X. HUNGARIAN CONQUEST PERIOD AND EARLY ÁRPÁDIAN AGE CEMETERIES, BURIALS AND HOARDS FROM THE DANUBE-TISZA INTERFLUVE I. THE KALOCSA SÁRKÖZ IN THE 10 TH AND 11 TH CENTURIES – <i>Zsolt Gallina – Sándor Varga – Translated by Attila Gyucha</i>	407
1. Introduction	407
2. The environmental and historical geography of the Kalocsa Sárköz	407
3. Cemeteries, burials, and hoards from the 10th and 11 th centuries in the Kalocsa Sárköz.....	407
4. The evaluation of the 10-11 th century cemeteries	409
5. The settlement organization and historic outline of the Kalocsa Sárköz from the Avar period to the end of the Árpadian Age	410
6. Register of sites in the Kalocsa Sárköz by periods.....	410
XI. IRODALOMJEGYZÉK	411
XII. RÖVIDÍTÉSEK.....	433
XIII. TÁBLÁK.....	437